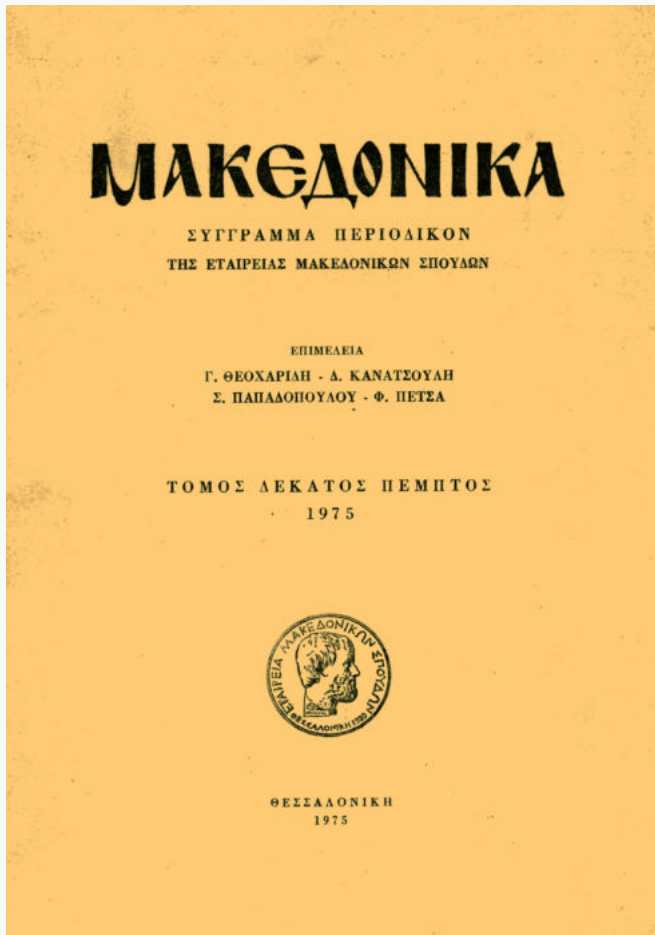

Μακεδονικά

Τόμ. 15, Αρ. 1 (1975)

Ε. Γκούμα, Λιβάδι, Γεωγραφία Ιστορική
Λαογραφική Επισκόπησις, Λιβάδι 1973, σελ. 220
και Ίω. Συνεφάκη, Λιβάδι, η πατρίδα του Γεωργάκη
Ολυμπίου

Αθ. Αγγελόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.620](https://doi.org/10.12681/makedonika.620)

Copyright © 2014, Αθ. Αγγελόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αγγελόπουλος Α. (1975). Ε. Γκούμα, Λιβάδι, Γεωγραφία Ιστορική Λαογραφική Επισκόπησις, Λιβάδι 1973, σελ. 220 και Ίω. Συνεφάκη, Λιβάδι, η πατρίδα του Γεωργάκη Ολυμπίου. *Μακεδονικά*, 15(1), 401–406.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.620>

ρωθή εις τὸ κεφάλαιον τῆς οὐσιαστικῆς συμβολῆς τῆς εις τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς παπικῆς προπαγάνδας. Ἀσφαλῶς, σχετικὸν ὕλικόν θά ὑπάρχῃ εις τὰ ἄρχεα τῆς Congregationis de Propaganda Fidei τοῦ Βατικανοῦ. Ὅπωςδὴποτε, εἰς τὸ περιθώριον τῆς ὅλης φιλολογικῆς αὐτῆς ἐργασίας γίνονται γενικότεραι νύξεις περὶ τῆς προσφορᾶς τῆς Σχολῆς εἰς τὴν σελίδα αὐτὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τῆς ἐλληνικῆς διασπορᾶς, ὅπως ἀντιθέτως καὶ περὶ τῶν ἀδυναμιῶν τῆς πρὸς τὸν τελικὸν σκοπὸν ὑπάρξεώς της (βλ. σχετικῶς εἰς σ. 66-67, 90-91, 136, 196-200, 216-220, 240-246, 249, 317).

Βεβαίως, τοῦτο τὸ κενὸν οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον μειώνει τὴν ἕξιαν τοῦ βιβλίου, ἀπλῶς ἀποκαλύπτει τὴν μονόπλευρον, τὴν αὐστηρῶς φιλολογικὴν, θεώρησιν τῆς Φλαγγινείου καὶ δίδει τὴν ἀφορμὴν εἰς τὸν ἴδιον τὸν συγγραφεὴ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ καὶ τὴν ἄλλην ὄψιν τῆς Φλαγγινείου, αὐτὴν, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Φλαγγίνης διέθεσε τὴν τεραστίαν περιουσίαν του, ὥστε ἡ σχολὴ τῶν ὀνείρων του νὰ καταστῇ προπύργιον καὶ πνευματικὸς φάρος τῆς ἐλληνικῆς ὀρθοδοξίας τῆς Διασπορᾶς, ὅπως καὶ πράγματι ὑπῆρξεν ἡ Φλαγγίνιος. Πάντως, ἡ φιλολογικὴ καὶ ἡ ἐν γένει προσφορὰ τῆς Φλαγγινείου εἰς τὴν νεοελληνικὴν ἐκπαίδευσιν, ὅπως τὸσον ὥραϊα ἀναπτύσσεται εἰς τὴν διατριβὴν, ἀποτελεῖ ἀντιπροσωπευτικὴν ἐκφρασίν τῆς συμβολῆς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ νεωτέρου ἐλληνισμοῦ κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας τὸσον μεταξύ τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων ὅσον καὶ μεταξύ τῶν Ἑλλήνων τῆς Διασπορᾶς.

Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου

ΑΘ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ε. Γ κ ο ὕ μ α, Λιβάδι, Γεωγραφία Ἱστορικὴ Λαογραφικὴ Ἐπισκόπησις, Λιβάδι 1973, σελ. 220 καὶ Ἰ ω. Σ υ ν ε φ ᾶ κ η, Λιβάδι, ἡ πατρίδα τοῦ Γεωργάκη Ὀλυμπίου, Κατερίνη 1973, σελ. 136.

Ὁ Κολινδρός, τὸ Λιτόχωρο, τὸ Λιβάδι καὶ ὁ Κοκκινόπλός συνιστοῦν ἐπὶ αἰῶνας τὰ βασικὰ κέντρα τῆς ἐλληνοφάνου καὶ βλαχοφάνου ρωμηοσύνης εἰς τὰς ὁρσειεῖρας Ὀλύμπου-Πιερίων. Ἡ ἐθνικὴ, ἡ ἐκκλησιαστικὴ, ἡ ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικοοικονομικὴ δραστηριότης τῶν κέντρων τούτων, ἰδίᾳ κατὰ τὴν περίοδον τοῦ ὁθωμανικοῦ ζυγοῦ, ἀποτελοῦν εἰσέτι παρθένον γενικὸς ἔδαφος διὰ τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν.

Ἡ διαπίστωσις αὕτη προκαλεῖ δικαιολογημένην συγκίνησιν, κάθε φορὰ ποὺ βλέπουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος μελέται καὶ ἄρθρα, τὰ ὁποῖα ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐρχονται νὰ διαφωτίσουν πυγχὰς τοῦ παρελθόντος τῆς καρδίας αὐτῆς τῆς ἐλληνικῆς γῆς. Αἱ ὑπὸ παρουσίαν μελέται ἀναμφιβόλως ἐκφράζουν θετικὴν συμβολὴν εἰς τὴν περαιτέρω ἐνθάρρυνσιν δι' οὐσιαστικὰς ἐρεῖνας περὶ τοῦ παρελθόντος τῆς κοιτίδος αὐτῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ Ὀλύμπου-Πιερίων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ προσφάτου παρελθόντος.

Τὰ ἔργα τῶν κ.κ. Γκούμα-Συνεφάκη δὲν ἐπιδιώκουν εἰδικούς ἐπιστημονικοὺς στόχους, ἀποβλέπουν κυρίως, ὅπως γράφει ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν, «στὴν συγκέντρωσιν καὶ τὴν καταγραφή τῶν ἱστορικῶν στοιχείων, ποὺ ἦταν διάσπαρτα σὲ διάφορα βιβλία, περιοδικὰ, τίς ἐνθυμίσεις καὶ παραδόσεις, κάθε εὑρημα, τὸ ὁποῖο θά φώτιζε τὴν ἱστορίαν τοῦ Λιβადίου, τὴν πνευματικὴν καὶ θρησκευτικὴν ζωὴν του, κάθε τι, ποὺ συνδέεται μὲ τὸ λαϊκὸ πολιτισμὸν του νὰ βρεθῇ συγκεντρωμένον καὶ διασωθῇ μὲ τὴν εὐχὴ σύντομα νὰ συμπληρωθῇ ἀπὸ ἄλλο ἐρευρητὴ» (σ. 5, τοῦ κ. Γκούμα). Οὕτω, ἄγνωστον μέχρι πρό τινας ὕλικόν, ἐγκατεστημένον εἰς τὸ Λιβάδι καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ, εὐρίσκεται πλέον ἀποτεθησαυρισμένον εἰς τὰ οὐο ἀλληλοσυμπληρούμενα αὐτὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα εἰς τὸ ἐξῆς θά ἐπέχουν θέσιν ἐμμέσων πηγῶν διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ παρελθόντος τοῦ Λιβადίου καὶ τῆς περιοχῆς Ὀλύμπου.

Οἱ ἐν λόγῳ συγγραφεῖς ἀναφέρονται κατὰ σειρὰν εἰς τὴν γεωγραφικὴν θέσιν, τὴν οἰ-

κονομικὴν ζωὴν, τὴν αὐτοδιοίκησιν, τὰ ἀρματολίκια, τὴν ληστοκρατίαν καὶ τὴν προσφορὰν τοῦ Λιβαδίου εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Ἑθνους, ὡς καὶ εἰς τὸν ρόλον τῆς παιδείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ· τέλος, εἰς τὴν σύγχρονον ζωὴν τοῦ Λιβαδίου.

Δὲν πρόκειται νὰ ἀσχοληθῶ ἐδῶ μὲ τὰς περιγραφὰς καὶ τὰ στοιχεῖα περὶ τῆς συγχρόνου ζωῆς τοῦ Λιβαδίου. Θὰ ἐπιμείνω κυρίως εἰς γενικώτερα καὶ ἐθνικῆς σημασίας θέματα τῆς περιόδου τῆς τουρκοκρατίας, συνδεδεμένα μὲ τὸ Λιβάνι καὶ τὴν περιοχὴν Ὀλύμπου, καὶ δὴ πρῶτον εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ρουμανικῆς διεισδύσεως εἰς τὸ Λιβάνι κατὰ τὴν περίοδον τῶν ξένων προπαγανδῶν ἐν Μακεδονίᾳ (1870-1912), ἐν σχέσει καὶ μὲ τὴν πνευματικὴν προσφορὰν τοῦ Λιβαδίου διὰ τὴν προβολὴν τῆς ἑλληνικῆς κληρονομίας καὶ ιδέας ἀνά τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Βαλκανικὴν καὶ δεῦτερον εἰς τὴν τοπικὴν ἐκκλησιαστικὴν ἰστορίαν.

Ἡ ρουμανικὴ προπαγάνδα, ὡς γνωστόν, εἶχε θέσει στόχον, τὸ δεύτερον ἡμῶν τοῦ 19ου αἰῶνος μέχρι τῶν βαλκανικῶν πολέμων, τὸν προσηλυτισμὸν εἰς τὴν ρουμανικὴν ιδεάν τῶν πληθόντων ἑλληνικῶν κοινοτήτων ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν, Ἡπειρον καὶ Θεσσαλίαν. Ὁ Γκούμας μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὸ Λιβάνι, «ἡ μεγαλύτερα καὶ ἀνθοῦσα Κουτσοβλαχικὴ κοινότης τῆς Θεσσαλίας ὑπῆρξε φυσικὰ ὁ στόχος τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας» (σ. 157-158) καὶ ἐπιλέγει: «Τὸ 1896, ἐνεφανίσθη ἕνας ἀντιπρόσωπος τοῦ Μαργαρίτη ἀπὸ τὰ Γρεβενά, καὶ ἐξεδήλωσε τὰς προθέσεις του εἰς τὸ καφενεῖον. Ὅταν ἐπληροφορήθησαν τοῦτο οἱ Δημογέροντες καὶ οἱ κάτοικοι τὸν ἀπεδοκίμασαν καὶ τὸν εἰδοποίησαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν κοινότητα. Ἡ ἐθνικὴ αὐτὴ στάσις τῶν κατοίκων τὸν ἀπογοήτευσεν καὶ παρὰ τὰς παρακλήσεις του νὰ τοῦ ἐπιτραπῇ νὰ διανοκτερεύσῃ εἰς τὸ Λιβάνι, οὐδεὶς ἐδέχθη τὴν παράκλησιν του καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἑλασσόνα» (αὐτόθι).

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πρέπει νὰ διορθώσω ὅτι τὸ ἀνωτέρω γεγονός ἐλαβε χῶραν ὄχι τὸ 1896, ἀλλὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1892, ὅποτε ἤρχισαν αἱ πρῶται σοβαραὶ κρούσεις διεισδύσεως τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας εἰς τὸν Ὀλύμπον, συμφῶνως πρὸς μαρτυρίας τοῦ ἐπισκόπου Πέτρως Θεοκλήτου (1885-1896) καὶ τῶν δημογερόντων Λιβαδίου¹. Κατὰ τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον, ὁ πράκτωρ τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας δὲν ἦλθεν εἰς Λιβάνι αὐτόκλητος, ἀλλὰ κατόπιν προσκλήσεως Λιβαδιωτῶν τινῶν, τοὺς ὁποίους μάλιστα ὁ ἐν λόγῳ ἐπίσκοπος μνημονεύει κατ' ὄνομα². Ἐπὶ τῇ βᾶσει, λοιπόν, τῶν ὑπ' ὄψει ἡμῶν πηγῶν, οὐδεμία γεννᾶται ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ συμβάντος καὶ τοῦ οἰκτροῦ ἀποτελέσματος τούτου διὰ τὴν ρουμανικὴν προπαγάνδα, προβληματικὴ πάντως παραμένει ἡ μεταβίβασις τῆς εὐθύνης προσκλήσεως τοῦ πράκτορος εἰς τοὺς Λιβαδίτας Κωνσταντῖνον Χατζηγῶγαν, Ἀναστασίον Χατζηζωγίδην, Κωνσταντῖνον Παπαγεωργίου, Νικόλαον Βέλλαν, Κωνσταντῖνον Κίτζαν, Ζιώγην Νικολάκην Δήμου καὶ Ταστούλην Κυραναστάσιν³, διότι τινὲς τουλάχιστον ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξαν ἀξιόλογοι καὶ σοβαροὶ νοικοκυραῖοι τοῦ Λιβαδίου, ὁ δὲ Θεοκλήτος εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν διευκρινίζει τὸ ζήτημα, οὐδὲ κάμνει συγκεκριμένον ἐπιμερισμὸν εὐθυνῶν, τοσοῦτον μάλιστα καθ' ὅσον προὔπηρχεν διαμάχη μεταξὺ τῶν ἐπὶ σχολικῶν καὶ οἰκονομικῶν ζητημάτων⁴.

1. Ἀ Θ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἡ Συμβολὴ τῆς Ἐπισκοπῆς Πέτρως εἰς τὰ ἐθνικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς περιοχῆς Ὀλύμπου (1890-1896), «Μακεδονικῶς», τ. 14 (1974), σ. 68-69.

2. Αὐτόθι.

3. Αὐτόθι.

4. Ὅφειλω διὰ λόγους ὁρθῆς ἐκτιμήσεως τῆς ἑρίδος μεταξὺ τῶν ἐν λόγῳ Λιβαδιωτῶν καὶ τοῦ ἐπισκόπου Πέτρως Θεοκλήτου νὰ προσθέσω ἐδῶ ὅτι τὰ αὐτὰ πρόσωπα τόσον κατὰ

Ἡ μεταξύ ἐκκλησιαστικῶν καὶ κοινοτικῶν παραγόντων ἔρις, ἀνεπίτρεπτος ἔθνικῶς κατ' ἐκείνην τὴν κρίσιμον περίοδον, βαρύνει ὅλα τὰ ἐνδιαφερόμενα μέρη, διότι αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἔριδα προσεπάθησαν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὰ ὄργανα τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας,

τὸ 1892 ὅσον καὶ κατὰ τὸ 1895 παρέσχον πράγματα εἰς τὸν ἐπίσκοπον διὰ τηλεγραφημάτων καὶ ἀναφορῶν πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης, ἀποβλέποντα εἰς μείωσιν τοῦ ἐπισκοπικοῦ κύρους καὶ τῆς προσωπικῆς ὑπολήψεως του, ἄλλ' ὅτι σύσσωμον τὸ Λιβάδι διὰ τῶν ἐπισήμων αὐτῶν ἐκπροσώπων καὶ διὰ τῆς συλλογῆς πολλῶν ὑπογραφῶν ἐκ τῶν ἐπὶ κεφαλῇ παραγόντων, ἐν οἷς οἱ διαπρεπεῖς ἱατροὶ Γεώργιος Ζουζακίδης καὶ Γεώργιος Δημητριάδης καὶ οἱ πρόκριτοι Δ. Παπαγεωργίου, Ἰωάννης καὶ Κωνσταντῖνος Συνεφάκης, Ἰωάννης Ζουζακίδης, Α. Τσικαδέρης, Δημήτριος Βακαλίκος, Μιλτιάδης Ζουζακίδης, Ἀναστάσιος Ἰωάννου, Ἀναστάσιος Γεωργίου, Ἐλευθέριος Θεοφάνους, Νικόλαος Χατζηνικολάου, Κωνσταντῖνος Λαυράς, Κωνσταντῖνος Γεωργίου, Κωνσταντῖνος Ζουζάκης, Κ. Δαντζούλης, κ.λ., διετράνωσε τὴν ἀπόλυτον ἀντίθεσιν του πρὸς τὴν ἐλαχίστην ἐκείνην μειοψηφίαν δώδεκα ἐν συνόλῳ ἀτόμων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ οἱ μνημονευόμενοι ἐπὶ Λιβადίται. Ἰδοῦ, τί ἐπὶ λέξει δηλώνουν οἱ ἐν τέλει Λιβადῖται εἰς ἀναφορὰν τῶν ἀπὸ 20 Δεκεμβρίου 1892 πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Σωφρόνιον (1889-1893): «Πρὸ μηνῶν εὐαριθμοὶ κάτοικοι τῆς κομποπόλεως Βλαχολιβάδου τῆς ἐπισκοπῆς Πέτρας, εἰς ἣν ἀνήκομεν καὶ οἱ εὐσεβῆστας ὑπογεγραμμένοι, ἀφορμὴν λαβόντες ἐκ τῆς μὴ πληρωμῆς χρηματικοῦ τινος ποσοῦ εἰσφερομένου εἰς τὰ ἡμέτερα σχολεῖα ὑπὸ τῆς ἱερᾶς Μονῆς Πέτρας, ἀπηύθυναν τελεσίγραφον πρὸς τὰ Πατριαρχεῖα, δι' οὗ ἐκτιθέμενοι ὅτι τὰ σχολεῖά μας μένουσι κλειστά, ἐξ ὑπαιτιότητος θῆθεν τοῦ ἀρχιερέως ἡμῶν μὴ ἐξαναγκάζοντες τὸν Ἡγούμενον τῆς Μονῆς νὰ καταβάλῃ τὴν καθυστερουμένην ὑπὲρ τῶν σχολείων εἰσφορὰν, ἤπειτασαν ὡς αὐτοχειροτόνητοι ἀντιπροσώποι τῆς κοινότητος τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ Σεβαστοῦ ἡμῶν Ποιμενάρχου. Μετὰ λύπης λαβόντες γνῶσιν τοῦ ἀπονενοημένου διαβήματος καὶ τῆς ὕβριστικῆς συμπεριφορᾶς πρὸς τὸν Ἀρχιερέα ἐνὶν συμπολιτὸν ἡμῶν, ἀπηξιώσαμεν νὰ γνωρίσωμεν δι' ἀναφορὰς τὰ ἐλαττήρια τῶν κατὰ τοῦ Ἀρχιερέως ἀδίκως καταφερομένων, βέβαιοι ὄντες ὅτι ἡ μὴτηρ ἡμῶν Ἐκκλησία ἐν τῇ ἐγνωσμένῃ Αὐτῆς εὐθυκρισίᾳ ἤθελε διαγνώσκει τὴν ἐμπάθειαν καὶ τὴν σιγμιαίαν παραζάλην, τὴν ἐξωθήσασαν τοὺς περὶ ὧν πρόκειται συμπολίτας μας εἰς καταλαλιὰν κατὰ τοῦ εὐπαιδεύτου, φιλομούσου καὶ ἐναρέτου ἡμῶν Ἐπισκόπου μεθ' οὗ ἐπὶ ἐπταετίαν διαβιόντες οὐδέποτε ἔσχουμεν ἀφορμὴν παραπόνων. Πληροφορηθέντες ὁμως βραδύτερον ὅτι παράπονα ὑπὸ τῶν ἰδίων διατυποῦνται καὶ ἐνέργειαι καταβάλλονται παρὰ τῇ ἱερᾷ μητροπόλει Θεσσαλονίκῃ πρὸς ἀπομάκρυνσιν τοῦ Σεβαστοῦ ἀρχιερέως μας, καθ' οὗ καὶ ἀναφορὰ κυκλοφορεῖ, περισυλλεγομένων ὑπογραφῶν ἀπολοῦκῶν τινων συνεπαρχιωτῶν μας, ὑπογραφόντων, ὡς εἰθισται, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ περιεχομένου, καθὼς ὁμοῦ ἐθεωρήσαμεν ἐπιβαλλόμενον ἡμῖν χάριν τῆς ἀληθείας καὶ λόγῳ δικαιοσύνης ν' ἀποδοκιμάσωμεν τὰς κατὰ τοῦ Ἀρχιερέως ἡμῶν ἀδίκους μομφάς, συνάμα δὲ νὰ γνωρίσωμεν τῇ Ὑμετέρᾳ Παναγιότητι ὅτι ἂν τὰ τῆς κοινότητος ἡμῶν καὶ ἰδίᾳ τὰ τῶν εκπαιδευτηρίων μας ἔχουσιν κακῶς, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν φιλαργίαν ἐνίων συμπολιτῶν μας καὶ τὴν ἀνάληψιν καὶ ἀδιαφορίαν συμπάσης τῆς κοινότητος, μὴ μεριμνώσης περὶ ἐξευρέσεως πόρων πρὸς συντήρησιν τῶν σχολείων, καὶ οὐχὶ εἰς τὸν Ἀρχιερέα, εἰς ὃν πολλάκις καὶ ποικιλοτρόπως παθόντα οὐ μόνον οὐδέποτε ἤλθομεν ἄρωγοί, μὴ δ' οἰκῆμά τι ὑποδείξαντες ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς Μητροπόλει, ἀλλὰ καὶ τὴν νενομισμένην ἐπιχορήγησιν ἐπὶ ἐπταετίαν ὀλοκλήρῳ καθυστεροῦμεν, διότι ὁ ἀρχιερεὺς μας ἐξ ἐμφάτου καλοκαγαθίας καὶ ἀμέτρου ἐπιεικίας καὶ ἀνοχῆς δὲν ἐποιήσατο χρῆσιν ἐξαναγκαστικῶν μέτρων πρὸς εἰσπραξίν ταύτης. Ταῦτα ἐξ αἰσθηματος δικαιοσύνης καὶ οὐχὶ πρὸς ὑπεράρτισιν τοῦ ἀρχιερέως ἡμῶν φέροντες εἰς γνῶσιν τῆς Ὑμετέρας Παναγιότητος πεπεισμεθα ὅτι οὐδεμία προσοχὴ δοθήσεται εἰς τὰς ἀδίκους κατὰ τοῦ ἀρχιε-

όπως υπογραμμίζω εις πρόσφατον δημοσίευσμά μου¹. Όπωςδήποτε όμως, άσχετως τών συμφύτων άδυναμιών τής φυλής εις όλας τās κρισίμους στιγμάς επιβιώσεώς του διά μέσων τών αιώνων, «ή ρουμανική προπαγάνδα, όπως εις τόν Κοκκινοπλόν, ούτω και εις τό Λιβάδι, άπέτυχε παταγωδώς, χάρις εις τήν καθολικήν σχεδόν αντίθεσιν του βλαχοφόνου έλληνισμού υπό τήν ύψηλήν προστασίαν τής Έκκλησίας και του όργανωμένου κοινοτικού συστήματος»².

Εις τούς δύο τούτους φορείς θωρακίσεως τών συμφερόντων τής Ρωμηοσύνης εις τό Λιβάδι και τήν περιοχήν Όλύμπου πρέπει νά προστεθῇ και ή βαθεία πνευματική παράδοση τού τόπου αούτου, ό όποιος άνέδειξε κατά τό δεύτερον ήμισυ του 19ου αιώνος λαμπρούς εκπροσώπους και ύποστηρικτάς τής έθνικής και πνευματικής κληρονομιάς μας, όπως οί διακεκριμένοι Λιβάδιται Ίω. Χατζηκώστας, Έλευθ. Χατζηκώστας, Δημ. Ζάννας, Δημ. Κυβερνίδης, Άθ. Άστερίου, Λυσ. Χατζηκώστας, Άστ. Χατζηκώστας, Κων. Νικολαΐδης, Κλ. Νικολαΐδης, άρχαιότεροι ή σύγχρονοι αούτων, ό μητροπολίτης Άγαθάγγελος Παπαγρηγοριάδης, Άνθιμος Ιερομόναχος ό Όλυμπιώτης, ό Μητροφάνης Γρηγοράς ή διαπρέψαντες ως διδάσκαλοι τού Γένους εις Λιβάδι, όπως ό εκ Τυρνόβου Ίω. Πέζαρος και Ίωάννης και Τιμόθεος Σπαρμιώτης, και κυρίως ή έμπνέουσα ήρωϊκή μορφή ό Γεωργάκης Όλύμπιος³.

Διά τής εργασίας του κ. Γκούμα προάγεται ειδικώτερον ή έρευνα τής τοπικής εκκλησιαστικής ιστορίας με έπικεντρον τό Λιβάδι, τό όποιον κατά τήν τελευταίαν ιστορικήν περίοδον τής επισκοπής Πέτρας ύπῆρξεν ή έδρα αούτης. Άξίζει ιδιαιτέρως προσοχής ό κατάλογος επισκόπων Πέτρας από τών μέσων του 15ου αιώνος μέχρι τής καταργήσεως τής επισκοπής ταύτης τό 1896 (σελ. 134-135), τόν όποϊον παραθέτομεν έδω συμπληρωμένον με νώτερα στοιχεία, επί τῇ βάσει προσφάτου δημοσιευσμάς μου περί τής επισκοπής ταύτης.

1. Συμεών κατά τό έτος 1462
2. Σωφρόνιος κατά τό έτος 1464
3. Άκάκιος κατά τό έτος 1514
4. Ίερεμίας κατά τό έτος 1633
5. Άνθιμος κατά τό έτος 1638
6. Θεοφάνης κατά τό έτος 1659
7. Νεόφυτος κατά τό έτος 1674
8. Φιλόθεος κατά τό έτος 1695
9. Νεόφυτος κατά τό έτος 1753
10. Ίωάννης...-1778⁴ (μνημονεύεται κατά τό έτος 1767 ήδη ως έπίσκοπος Πέτρας εις επιγραφήν ναού Άγίου Νικολάου Φλαμπουρίου, βλ. Γκούμα, σ. 135).
11. Άθανάσιος 1778-1794

ρώς μας μεμψιμοιρίας ανθρώπων παραλογιζομένων, διότι δέν κατέστησαν τόν Έπίσκοπον ήμωv όργανον τών ιδίων συμφερόντων και φιλοδοξιών...». Βλ. ΑΜΘ., Φ. 63, 4738, σ. 1-2. Εις τήν τρίτην σελίδα τής άναφοράς παρατίθενται 37 ύπογραφαί.

1. Βλ. «Μακεδονικά», τ. 14 (1974), σ. 68.
2. Αούτόθι, σ. 69.
3. Βλ. Έλ. Γκούμα, Λιβάδι, Γεωγραφική Ίστορική Λαογραφική επισκόπησης, Λιβάδι 1973, σ. 97 κ.έ. Ίω. Συνεφάκη, Λιβάδι, ή πατρίδα του Γεωργάκη Όλυμπίου, Κατερίνη 1973, σ. 37 κ.έ.

- Άθ. Άγγελόπουλος, Άθανάσιος Άστερίου, «Μακεδονική Ζωή», τ. 33 (1969).
4. Ό υπό του Γκούμα μνημονευόμενος πρό του Ίωάνν. Άθανάσιος ως έπίσκοπος Πέτρας κατά τό 1772 (σελ. 134) είναι άνεξήγητος, άφού ό άκόλουθον Ίωάννης άποδεδειγμένος

12. Νεόφυτος 1794-... (μνημονεύεται καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1799 ὡς ἐπίσκοπος Πέτρας εἰς τὸν Κώδικα Μονῆς Ὁλυμπιατίσσης, βλ. Γκούμα, σ. 135).
13. Διονύσιος...-1854¹ (μνημονεύεται κατὰ τὸ 1847 ἥδη ὡς ἐπίσκοπος Πέτρας εἰς ἐνθύμῃσιν Μηνολογίου Ἀγίων Ἀναργύρων Λιβαδίου. Βλ. Γκούμα, σ. 135).
14. Ἀγαθάγγελος 1854-1870
15. Ἀθανάσιος 1870-1875²
16. Θεόκλητος 1885-1896³

Ἡ ἐκθεσις Γκούμα περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Πέτρας εἰς μερικά ἄλλα σημεία χρήζει διορθώσεως ἢ καὶ συμπληρώσεως. Ὁ ὅρος «Ἐπισκοπὴ Πέτρας-Λιβαδίου», συχνάκις χρησιμοποιοῦμενος, εἶναι ἄγνωστος εἰς τὰ ἐπίσημα πατριαρχικά κείμενα. Τὸ τελευταῖον ἐπίσημον κείμενον περὶ τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης, ὁ Πατριαρχικὸς καὶ Συνοδικὸς Τόμος καταργήσεώς της, ὁμιλεῖ σαφῶς περὶ τῆς «Ἀγιάτης Ἐπισκοπῆς Πέτρας»⁴. Ἡ προσθήκη «Λιβαδίου» ἐπεβλήθη προφανῶς ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπὸ τοπικοῦς κυρίως παράγοντας.

Ἀναφερόμενος ὁ συγγραφεὺς εἰς τὰ ὅρια τῆς ἐπισκοπῆς Πέτρας πληροφορεῖ ὅτι «εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Πέτρας Λιβαδίου ὑπήγετο ὁ Ἅγιος Δημήτριος, ὁ Κοκκινοπλὸς, τὸ Πύθιον, ὁ Σπαρμιὸς καὶ ὅλα τὰ χωρία τῆς Πιερίας» (σ. 134). Οὐτε μόνον τὰ μνημονευόμενα χωρία, ἀλλ' οὔτε καὶ ὅλα τὰ χωρία τῆς Πιερίας ὑπήγοντο εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ταύτην, διότι πολλὰ ἀπὸ τὰ τελευταῖα ἐξηρῶντο ἀπὸ τὴν ἐπισκοπὴν Κίτρους. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς καταργήσεώς της ἡ ἐπισκοπὴ Πέτρας εἶχεν εἴκοσι πέντε ἐν ὅλῳ κοινότητας, ἐκ τῶν ὁποίων μερικαὶ προσηρτήθησαν εἰς τὴν μητρόπολιν Ἐλασσώνος καὶ αἱ ὑπόλοιποι εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Κίτρους. Συγκεκριμένως, «κατ' ἐφαρμογὴν τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου, δώδεκα χωρία, ἦτοι: «Ἅγιος Δημήτριος, Λιβάδιον, Κοκκινοπλὸς, Σέλος (σημ. Πύθιον), Τούχλιστα, Καραοῦλι, Μιτσιοῦνι, Σκαμινιά (σημ. Σουκαμινέα), Πολυάνα καὶ Καρυά, τὰ ὅποια ὑπήγοντο πολιτικῶς εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Ἐλασσώνος, προσηρτήθησαν ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν μητρόπολιν Ἐλασσώνος, τὰ δὲ ὑπόλοιπα δέκα πέντε χωρία, ἦτοι: Βροντοῦ, Καρυαί, Μόρνα (σημ. Φω-

---

ὑπάρχει ὡς ἐπίσκοπος Πέτρας ἀπὸ τοῦ 1767 μέχρι τοῦ 1778, ἔτους τοῦ θανάτου του. Ἡ παράθεσις τοῦ Ἀθανασίου κατὰ τὸ 1772 μᾶλλον ὡς lapsus calami πρέπει νὰ ἐκληφθῇ.

1. Προηγεῖται κάποιος ἄλλος Διονύσιος κατὰ τὸ 1835 (Γκούμα, σ. 135). Μήπως πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπισκόπου;

2. Εἰς τὸ δημοσίευσί μου περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Πέτρας, «Μακεδονικά», τ. 14 (1974), σ. 64, ὑποσ. 1, ἐσφαλμένως τοποθετῶ τὸν Ἀθανάσιον ὡς ἐπίσκοπον Πέτρας κατὰ τὴν περίοδον 1870-1885, παρασυρθεὶς ἀπὸ τὴν ἀνακριβῆ ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιγραφῆς ἄνωθεν τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου τοῦ ὁμωνύμου χωρίου εἰς τὸν Ὁλυμπον. Ἀνέγνωσα «Μάιος 1877» ἀντὶ τοῦ ὁρθοῦ «Μάιος 1871». Κατὰ τὴν περίοδον 1875-1885 βλέπομεν νὰ ἐξυπηρετῇ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐπισκοπῆς Πέτρας τὸν Ἐλασσώνος Κύριλλον, ὁ ὁποῖος προτίσεται τῆς ταῆς τοῦ Ἀθανασίου τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1875, ἐγκαινιάζει τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου Λιβαδίου τὴν 20 Ἰουνίου 1884 καὶ τὴν 17 Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους χειροτονεῖ ἱερέα τὸν Ἀλέξιον Σιάνον εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας Τσαριτσάνης (Γκούμα, σ. 130, 135, 143).

3. Ὁ Γκούμας (σ. 135) μνημονεύει ὡς τελευταῖον ἐπίσκοπον Πέτρας κάποιον Ἰωάννην. Πρόκειται περὶ ὅλων ἐσφαλμένης πληροφορίας. Τελευταῖος ἐπίσκοπος ὑπῆρξεν ὁ Θεόκλητος (1885-1896), ὁ ὁποῖος, καταργηθεὶς τῆς ἐπισκοπῆς Πέτρας, μετετέθη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Κίτρους (1896-1904). Βλ. «Μακεδονικά», τ. 14 (1974), σ. 64. Πρβλ. καὶ Κίτρος Βαργάβα, Ἐγκόλπιον ἡμερολόγιον ἔτους 1976, σ. 28, ἐνθα κατὰλογος ἐπισκόπων τῆς ἐπισκοπῆς Κίτρους.

4. Βλ. κείμενον τοῦ τόμου εἰς «Μακεδονικά», τ. 14 (1974), σ. 80-83.

τεινά), Μηλιά, Ζιάζακος (σημ. Λίφος), Κουντουριώτισσα, Σπί (σημ. Στουπί), Βλαχοκαλύβια (σημ. "Άγιος Σπυρίδων), Καρύτσα, Μαλαθρυά (σημ. Δίον), Λιτόχωρον, Λεπτοκαρυά, Σκοτίνα, Παντελεήμων και Πούρλια, τὰ ὁποῖα ὑπήγοντο πολιτικῶς εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Κατερίνης, ὑπήχθησαν ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Κίτρους»¹.

Τέλος, ἡ κατάργησις τῆς ἐπισκοπῆς δὲν ἐγένετο τὴν 10 Μαΐου 1896 (Γκούμας, σ. 135), ἀλλὰ τὴν 9 Ἰουνίου τοῦ 1896, ἡμερομηνίαν, καθ' ἣν τὸ κείμενον τοῦ Πατριαρχικοῦ καὶ Συνοδικοῦ Τόμου κατεχωρήθη ἐν πρωτοτύπῳ εἰς τὸν Ἱερὸν Κώδικα τῶν Ὑπομνημάτων, ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου².

Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἰμου

ΑΘ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ἰωάν. Κ. Βασδραβέλλη, 'Ο Φιλικός καὶ ἀγωνιστὴς Γιάννης Φαρμάκης. Ἡ ἡρωϊκὴ ἀμυνα στὴ Μολδαβία, Θεσσαλονίκη 1972, 8ον, σ. 64.

Ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἱστορικὸς Ι. Κ. Βασδραβέλλης, Γραμματεὺς τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, γνωστὸς καὶ εἰς τὴν χώραν μας ἰδίᾳ μὲ τὴν ἐργασίαν του περὶ τοῦ ἀρματολισμοῦ εἰς τὰ Βαλκάνια (ἡ ὁποία ἐγνώρισε τελευταίως καὶ δευτέραν ἐκδοσιν) καὶ περὶ τῆς δράσεως τῶν Μακεδόνων εἰς τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἐξέδωκεν ἐσχάτως καὶ τὴν ἐνταῦθα παρουσιαζομένην ἐργασίαν.

Εἰς τὴν μελέτην του ὁ συγγρ., ἐπὶ τῇ βάσει ἑλληνικῶν, ρουμανικῶν, ρωσικῶν, αὐστριακῶν καὶ σερβικῶν πηγῶν, προσπαθεῖ νὰ ἐξαγάγῃ καὶ νὰ φωτίσῃ ἀγνώστους μέχρι σήμερον πλευρὰς τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τοῦ συμπατριώτου του πρὸ καὶ μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821.

Οἱ τίτλοι τῶν ἑξ κεφαλαίων, οἱ ὅποιοι ἀντικατοπτρίζουν τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου, εἶναι οἱ ἀκόλουθοι: 1) Τὸ ἀρματολίκι στὴν περιοχὴ τοῦ Ἀλιάκμονα, 2) Ὁ Φαρμάκης Φιλικός, 3) Ὁ Φαρμάκης στὴν Μολδοβλαχία, 4) Ἀπὸ τὸ Δραγατσάνι στὰ βουνὰ τῆς Μολδαβίας, 5) Ἡ ἀντίστασις στὸ Μοναστήρι τοῦ Σέκου, 6) Μυθικὸς ἡρωϊσμός τοῦ Φαρμάκη καὶ τὸ τραγικὸ τέλος.

Ἡ μονογραφία τοῦ Ἑλληνος ἱστορικοῦ, στηριζομένη ἐπὶ πλουσίας βιβλιογραφίας εἶναι ἡ πληρεστέρα σήμερον τοιαύτη περὶ τοῦ ἐπαναστάτου Ἰωάννου Φαρμάκη, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα συνδέεται καὶ μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς χώρας μας, διὰ τῆς δραστηριότητος τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξεν εἰς τὰς ρουμανικὰς χώρας καὶ διὰ τῶν σχέσεων του μετὰ τοῦ ἡγεμόνος Ἰωάννου Καρατζά καὶ Τουντορ Βλαδιμηρέσκου.

Εἰς ὅ,τι ἀκόλουθεῖ θὰ κάμωμεν μικρὰς τινας συμπληρώσεις, αἱ ὁποῖαι δυνατόν νὰ χρησιμεύσουν εἰς τὸν συγγραφεὶ εἰς μίαν ἐνδεχομένην νέαν ἐκδόσιν.

Ἐκ τῆς μονογραφίας τοῦ κ. Βασδραβέλλης δὲν συνάγεται τὸ πότε ἦλθεν διὰ πρώτην φοράν εἰς τὰς ρουμανικὰς ἡγεμονίας ὁ Φαρμάκης. Ἐξ ἐνὸς ἐγγράφου σωζομένου εἰς τὰ Κρατικὰ Ἀρχεῖα Βουκουρεστίου βλέπομεν ὅτι εὐρίσκετο εἰς Βουκουρέστιον τὴν 17ην Ἰουλίου 1816.

Ὁ συγγρ. ἀσχολεῖται μὲ τὴν προσπάθειαν τῶν Φιλικῶν τοῦ Βουκουρεστίου, μετὰ τὸν ὅποιον καὶ τοῦ Φαρμάκη, διὰ νὰ προσεταιρισθοῦν τὸν Μίλος Ὁμπρένοβιτς καὶ νὰ συνεργασθοῦν μαζί των. Ἐκπληξιν ὁμως προκαλεῖ τὸ γεγονός, ὅτι δὲν ἀσχολεῖται καθόλου μὲ τὰς σχέσεις τοῦ Tudor Vladimirescu μὲ τὰ ἡγετικά στελέχη τῆς Φιλικῆς εἰς τὸ Βουκουρέστιον.

1. Αὐτόθι, σ. 77-78.

2. Αὐτόθι, σ. 73 καὶ 80.